

Máté Tamáska

Donaumetropolen. Wien – Budapest Stadträume der Gründerzeit. Tér és társadalom a dunai metropoliszokban. Bécs és Budapest a dualizmus korában

Müry Salzmann Verlag, Salzburg–Wien 2015. 216 o. ISBN 978-3-99014
(német és magyar nyelven)

A kétnyelvű katalóguskötet a bécsi Vienna Insurance Group AG „Architektur in Ringturn” sorozatának részeként jelent meg és a hasonló címmel megrendezett kiállítás anyagát tartalmazza (sorozatszerkesztő Adolph Stiller). Az egymás mellé válogatott képpárok a dualizmus korának városépítészeti fejlődését mutatják be. A kötet erénye, hogy szisztematikus alapossggal dolgozza fel a korszakot, egy olyan alap gondolat mentén, amely az építészeti tér és a társadalmi formák együttes szemléletén nyugszik. A meglepően hasonló építészeti és városépítészeti megoldások arra sarkallják az olvasót, hogy az általánosságban érzékelhető egyezések mögé nézzen és észrevegye a részletekben rejlő különbségeket is. A kötet a kiállításnak megfelelően tíz tematikus egységbe rendezi a képeket. A korai városfotográfia által bemutatott építészeti és városépítészeti szituációkat rövid, de tartalmas szövegek magyarázzák.

A szerző az első fejezetben a történeti kronológiának megfelelően az ipari városfejlődés előzményeit vizsgálja fel Bécsben és Budapesten. Ezután következik a kötetnek is címet adó Duna, illetve a dunai városrészek urbanisztikai szerepének bemutatása. A partokat összekötő hidak, pusztító árvizek, illetve a part menti zónák mindennapi élete, néhány címszó, amelyet a szerző igen jó érzékkel kiemel a két város dunai múltjából.

Ugyancsak külön fejezet foglalkozik a vasúttal, illetve a vasút által implikált városfejlődéssel. A városi térben megjelenő impozáns fejpályaudvarok a „mobilitás katedrálisai”, amelyek egyben a városszerkezetek új orientációs elemei is. A történeti belvárosokból a pályaudvarokhoz vezető sugárirányú utak rendkívül gyors átalakuláson mentek keresztül, élénk forgalmú kereskedelmi üzletek sokaságát vonzották. A vasút iparteremtő szerepe ugyancsak elvitathatatlan, amivel kapcsolatban a szerző a korszakban épült hidak szimbolikus tartalmára is felhívja a figyelmet. A mérnöki vasszerkezetek a tervezhető jövőbe vetett töretlen hitet fejezték ki.

A következő fejezet a 19. század második felének meghatározó városszerkezeti elemeit, a körutakat mutatja be. A lebontott városfalak és korábbi városhatárok mentén kialakított körutak az új városszerkezet meghatározó orientációs mezői. Szerepük a városi közlekedés átalakulásában vitathatatlan, de városi sétányként, illetve hadászati felvonulási útvonalként is szolgáltak. A körutak a városok szociális tagozódá-

sában is szerepet kaptak. Éppúgy felfoghatók a társadalmi csoportok elválasztó zónájaként, mint a különböző városrészek közötti kommunikáció csatornájaként.

Az ötödik fejezet a szórakozás iparosítását tekinti át. A szórakoztatás tereihez éppúgy hozzátartoztak a városkörnyék népszerű kirándulóhelyeinek kiskocsmái, mint a színház, de mindenekelőtt a Bécsben (1873) és Budapesten (1896) is megrendezett „nagy kiállítás”, amelyhez széles sugárút vezetett a városközpontból. A két város kapcsán említésre méltók a kávéházak is, amelyek egyebek mellett a korszak politikai és irodalmi életének is színterei voltak.

A lakhatás kérdése szintén külön fejezetet kapott. A lakosság nagy része számára a bérházak alacsony minőségű lakásai jutottak osztályrészül. A város belső részein felhúzott egyre nagyobb méretű bérházak alapvető változást hoztak az utcaképek ritmusában. A korszak második felében a jómódú társadalmi osztályok egyre inkább elegáns városi palotákban és kerttel övezett villákban rendezkedtek be.

A hetedik fejezet a városi peremterületek sokrétű és gyakran ellentmondásos átalakulásába enged bepillantást. E peremterületek éppúgy célterületei voltak az ipar kitelepülésének, mint az egészséges lakások, illetve általában a zöldterületek iránti növekvő igényeknek. A funkcionálisan egyre összetettebbé váló peremkerületek fejlődése kiválóan nyomon követhető a korabeli fotográfiák.

A városi parkok (nyolcadik fejezet) létesítésével mindkét dunai főváros a természet egy darabját igyekezett visszahozni a városi térbe. A gondozott városi parkok felüdülést jelentettek a városlakók mindennapjaiban; legalábbis azok számára, akik akartak és tudtak is azonosulni a polgári normák előírta viselkedési normákkal. A városi parkok gondosan formára nyesett növényzetének szigorú formavilága talán már a városi életmód bonyolult szabályrendszerét vetítette előre.

A kilencedik fejezet a piacok, vásárcsarnokok és az áruházak színes világába kalauzolja az olvasót, melyek jellegzetesen „nőies attribútumokkal felruházott tereként létesültek”. A régi bécsi Naschmarkt napernyők sokasága borította, ahol napernyők árnyékában – piacidőben legalábbis – a kereskedők és főként a kofák szabták meg a társadalmi érintkezés normáit. Az egyre növekvő ellátási igények, de legfőképpen a higiéniai elvárások miatt a korszakban a városok igyekeztek a korábbi piacokat vásárcsarnokokkal felváltani. A budapesti központi vásárcsarnok a maga impozáns megjelenésével mind a mai napig meghatározó eleme Budapest városképének és városimázsának.

Az utolsó fejezet a századforduló után formálódó építészeti irányzatokat tekinti át. Ez az alig másfél évtizedes periódus az útkeresésekről szólt, mind az építészetben, mind a művészetben, mind általában a társadalmi életben. Az útkeresés néha meglepő, néha ellentmondásos eredményeket produkált, de mindvégig jellemzője maradt a formálódó jövő iránti érzékenység. Az építészet meghatározó személyisége Bécsben Otto Wagner, Budapesten pedig Lechner Ödön, ám rajtuk kívül számtalan építész munkájának köszönhető, hogy Bécs és Budapest arculata a századfordulón új karakterelemekkel gazdagodott. A kötetet végül válogatott bibliográfia zárja, amely elsősorban a két város dualizmus kori városfejlődését összehasonlító munkákra koncentrálnak.

Noha majd háromszáz fotót tartalmaz a kötet, kényelmesen kézbe vehető, olvasható. Az eredetileg szociológus végzettségű szerző – aki később a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszékén kutatva építészeti doktori fokozatot is szerzett – remek érzéssel vette észre a kapcsolatokat az építészeti tér és a társadalmi formák között. Sikerült elkerülnie a múlt iránti üres nosztalgiát, helyett tényszerű észrevételekkel gazdagítja az olvasó ismereteit.

Martin Pilsitz PhD
építész, tudományos segédmunkatárs
BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék